

Ženski sud: feministički pristup pravdi

Izveštaj za period oktobar-novembar-decembar 2013.

Donosimo kratak izveštaj o aktivnostima Žena u crnom u vezi sa organizovanjem Ženskog suda-feministički pristup pravdi u navedenom periodu. Izveštaj se uglavnom odnosi na aktivnosti u Srbiji, kao i na zajedničke aktivnosti partnerskih organizacija. Aktivnosti realizovane u drugim državama bivše Jugoslavije zastupljene su u meri u kojoj su Žene u crnom kao nositeljke programskih aktivnosti, dobile informacije od drugih članica Organizacionog odbora Ženskog suda. Ukoliko vas zanimaju opširnije informacije, možete ih naći na našem web-sajtu www.zeneucrnom.org i www.zenskisud.org ili nam se obratite putem mail-a: zeneucrnom@gmail.com
Unapred se solidarno zahvaljujemo.

Krajem 2010. godine članice Inicijativnog odbora (IO) u sastavu: Žene ženama, Sarajevo (Bosna i Hercegovina), Centar za žensko i mirovno obrazovanje Anima iz Kotora (Crna Gora), Centar za ženske studije i Centar za žene žrtve rata, iz Zagreba (Hrvatska), Ženska mreža Kosova, Ženske studije i Žene u crnom iz Beograda, pokrenule su inicijativu za organizovanje Ženskog suda na prostoru bivše Jugoslavije. IO sada ima 10 organizacija iz svih država bivše Jugoslavije. Na sastanku održanom početkom februara 2013. godine Inicijativni odbor je prerastao u Organizacioni odbor Ženskog suda. Žene u crnom su nositeljke programskih aktivnosti na organizovanju Ženskog suda, dogovaraju i koordinišu sve aktivnosti sa organizacijama koje čine Organizacioni odbor.

U ovom izveštajnom periodu su realizovane sledeće aktivnosti:

I Edukativne aktivnosti – seminari, tribine, javne prezentacije u okviru procesa organizovanja *Ženski sud - feministički pristup pravdi*

- 1. Seminari** – održani su u Crnoj Gori i Srbiji, ukupno učestvovalo 32 osobe, uglavnom žene:
 - 25. i 26. oktobar, Kotor/Crna Gora: Učestvovalo je **18** aktivistkinja iz sledećih gradova u CG: Kotor, Cetinje, Nikšić, Podgorica, B. Polje, Rožaje, Herceg Novi, Ulcinj, Pljevlja. Seminar je održan u *Kući slobodne misli*, Kavač. Grupu su činile žene koje su do sada bile uključene u aktivnosti povodom ŽS, ali i nove žene koje su se pridružile.
 - (25. 10.): Diskutovano je o aktuelnom stanju ženskog pokreta u Crnoj Gori, njegovoj perspektivi i mogućnosti zajedničkih akcija ženskih grupa.

- (26. 10): Staša Zajović je održala sledeća predavanja i radionice: **1.** Predavanje o Urugvaju: politički, socio-ekonomski kontekst, društveni pokreti (protiv nekažnjivosti, udruženja porodica nestalih, politika reparacija u današnjem Urugvaju...); **2.** „Nijedna žena ne sme da bude bojno polje“ - o *XVI Međunarodnom skupu Međunarodne mreže Žena u crnom*, Montevideo, Urugvaj 19 - 24. avgusta 2013. godine i to o pitanjima relevantnim za proces organizovanja ŽS za bivšu Jugoslaviju: *Ne u naše ime* - etički principi globalne Mreže ŽuC-a; *Borba protiv nekažnjivosti* – borba za pravdu i reparaciju (Kongo, Guatemala, Španija, Argentina, Srbija); *Feministički pristup pravdi* -međunarodna iskustva: o Ženskoj komisiji za istinu i reparaciju u Kolumbiji i **3.** Projekcija dokumentarnih filmova – borba ženskih grupa za mir i pravdu: *Zajednički snovi* (Argentina), *Pronađite ime za to* (Kongo), *Pamtimo – 20 godina od zločina nad ženama u BiH* – Grupa za video aktivizam ŽuC-a; *Žene koje ne zaboravljamo*, Španija (Žene u crnom Sevilja) i *Vrt ispunjen ženskom nadom* o Ženskoj komisiji u Kolumbiji. Nakon filmova usledila je diskusija.
- 01. novembar, Novi Sad: Seminar u organizaciji ŽuC, Beograd, održan je u prostorijama Vojođanskog građanskog centra. Seminaru je prisustvovalo **14** osoba iz Novog Sada i Beograda.

2. Javne prezentacije/JP - ŽS

Javne prezentacije/JP predstavljaju sastavni deo istraživačko-aktivističkog procesa radi prikupljanja informacija, predloga i sugestija u vezi sa pojmom i vizijom pravde i odabirom tema za ŽS. JP su održane u BiH i Hrvatskoj.

- 25. oktobar, Zenica: Inicijativu za Ženski sud prezentirale su: Nela Pamuković, Renata Ćuk, Nada Peratović i Marijana Senjak u prostorijama *Infoteke - Ženskog informacionog dokumentacionog centra*, u Zenici, a u okviru sastanka neformalne mreže feministkinja koje se bave problemom silovanja u ratu; na ovoj JP učestvovala su **24** žene iz Zenice, Sarajeva, Ljubljane, Zagreba, Šibenika, Kölna, Hamburga, Londona, Novog Zelanda, Tuzle, Beograda). Sastanak je inače organizovan nakon zavšetka konferencije 20 godina *Medica Zenica*, pa su stoga učesnice bile iz celog sveta. Učesnice su želele da se informišu o procesu organizovanja ŽS, dosadašnjim aktivnostima, planovima u narednom periodu, itd.
- 17. novembar, Zagreb: U okviru *Vox Feminae* festivala, a nakon prikazivanja filma Jasmile Žbanić *Za one koji ne mogu da govore*, u Kinu Evropa, održana je diskusija sa rediteljkom J. Žbanić „Pravda za one koji ne mogu da govore“. U okviru toga, Rada Borić i Paula Zore kratko su prezentirale Inicijativu za Ženski sud.
- 25. novembar, Zagreb: Prezentaciju je organizovala lezbejska grupa *Kontra*, u prostorijama LGBT centra, uz prisustvo **7** osoba. Voditeljice su bile Sanda Brumen i Nela Pamuković.

Ovo je inače 29 Javna prezentacija koju su od 2011. godine organizovale članice OOŽS iz Hrvatske.

3. Tribine *Rod i nacija, Crna Gora*: od 25 novembra do 10. decembra, održano šest (6) tribina u šest (6) gradova (Bar, Bijelo Polje, Budva, Pljevlja, Podgorica, Nikšić), na kojima je ukupno učestvovalo **179** osoba (od toga 13 muškaraca i 166 žena):

- 26. novembra, Pljevlja, NVO Bona Fide, 48 osoba;
- 27. novembra. Bijelo Polje, NVO Snažna mama - 36 osoba;
- 28. novembra, Nikšić, NVO Liga žena glasača – 40 žena;
- 29. novembra, Podgorica, NVO Anima – 17 osoba;
- 6. decembra, Bar, NVO Heegar – 18 osoba;
- 10. decembra, Budva, NVO Anima – 20 osoba.

Organizatorke ŽS za CG su u svim dosadašnjim grupama nailazile na velik otpor razgovoru o etničkom nasilju, a s druge strane, žene su u ranijem istraživanju iskazale ubjeđenje da postoje međuetničke tenzije u mješovitim sredinama (87,65 ispitanica), da postoje etničke tenzije u njihovim sredinama (60,6%) i zbog toga je pokrenuta ova tema. U sklopu *Kampanje 16 dana aktivizma protiv nasilja nad ženama*, sa OCD sa kojima saradujemo na Ženskom sudu, održane su tribine u Pljevljima (sala Skupštine opštine), Bijelo Polje (sala Skupštine opštine), Nikšić (sala Skupštine opštine), Podgorica (prostorije Centra za građansko obrazovanje).

III Radni konsultativni sastanci

U skladu s Feminističkim kodeksom o organizovanju Ženskog suda, kojim smo se obavezale na deljivost znanja i zajednički proces razmišljanja, ovi sastanci su deo demokratskog procesa. Na njima se analiziraju rezultati dosadašnjih aktivnosti, definišu se budući koraci u procesu razumevanja i stvaranja i pravde sa feminističkog aspekta. U skladu sa Feminističkom etikom procesa organizovanja ŽS, pored zajedničkih Radnih konsultativnih sastanaka, pokrenuto je mnoštvo drugih vidova rada na nivou zemalja: *redovni operativni radni sastanci, radionice, sastanci pravnog tima, diskusione fokus grupe, diskusioni kružoci*, itd. U ovom izveštaju navedene su prevashodno aktivnosti u

Srbiji, kao i one koje smo dobile od partnerskih organizacija u svakoj od zemalja bivše Jugoslavije:

1. Organizacioni odbor Ženskog suda - regionalni radni sastanci članica OO ŽS

- **Zagreb/ Sljeme, 23-24. novembar:** Sastanku ROOŽS prisustvovala su članice Regionalnog OO ŽS: Metka Roksandić (*Ženski lobi Slovenije*, Maribor), Nela Pamuković (*Centar za žene žrtve rata - ROSA*, Zagreb), Rada Borić (*Centar za ženske studije*, Zagreb), Kada Hotić i Munira Subašić (*Pokret Majke enklava Srebrenica i Žepa*, Sarajevo), Stanojka Tešić (*Forum žena*, Bratunac), Jadranka Miličević (*Fondacija CURE*, Sarajevo), Ljupka Kovačević (*Anima*, Kotor), Daša Duhaček (*Centar za ženske studije*, Beograd), Staša Zajović (*Žene u crnom*, Beograd), kao i tehnička koordinatorka Zorica Trifunović (*Žene u crnom*, Beograd).

Nova članica na ovom sastanku je Jadranku Miličević (*Fondacije CURE*, Sarajevo), koja je članica Regionalnog OO ŽS od septembra 2013.

Sastanku nisu prisustvovala članice iz Makedonije i Kosova. Savka Todorovska (*Savet za rodnu ravnopravnost*, Skopje) i Vjollca Krasniqi (*Kosova Women's Network*, Priština). Obe su dan pred put otkazale dolazak, jer je iskrasao štrajk na zagrebačkom aerodromu *Pleso* i nije bilo mogućnosti da se, zbog kratkoće vremena, nađe neko drugo hitno rešenje za njihov dolazak.

Delu sastanka su prisustvovala i ekspertkinje iz BiH, koje su bile učesnice ekspertskog sastanka: Sabiha Husić (*Medica*, Zenica), Teufika Ibrahimfendić (*Vive žene*, Tuzla) i Jasmina Husanović (Univerzitet u Tuzli, Tuzla), i drugom delu je prisustvovala Janja Beč (sociološkinja, Beograd).

Na ovom sastanku razgovaralo se o nekoliko bitnih tema: sastav ROO ŽS – tekuća otvorena pitanja, mesto i vreme održavanja Ženskog suda, struktura Ženskog suda, svedokinje - sastanci sa njima, ekspertkinje i sudsko veće, fund-raising i potrebe, dogovor o sastanku u Tuzli 23. decembra 2013. godine.

Tuzla, 22. i 23. decembar 2013: Sastanak je održan u prostorijama Udruženja žena Srebrenice 23. decembra i na njemu su učestvovala sledeće članice OO ŽS: *Bosna i Hercegovina:* Jadranka Miličević (Fondacija Cure, Sarajevo) i Stanojka Tešić (Forum žena, Bratunac), a takođe je u radu učestvovala Dragana Đurić iz Foruma žena; *Crna Gora:* Ljupka Kovačević, Anima, Kotor; *Hrvatska:* Nela Pamuković, Centar za žene žrtve rata, Zagreb; *Srbija:* Staša Zajović, Zorica Trifunović i Violeta Đikanović, Žene u crnom, Beograd. Na ovom radnom sastanku dogovorene su aktivnosti u vezi sa zajedničkim projektima - procesom organizovanja ŽS, uključujući i samo održavanje ŽS; napravljen je predlog plana zajedničkih sastanaka sa ekspertkinjama za 2014., predlog regionalnih sastanaka sa potencijalnim svedokinjama 2014. i početak 2015. i predlog zajedničkog regionalnog sastanaka sa umetnicama i medijima, itd.

2. Radni sastanci – organizatorke ŽS, stvaranje grupa za podršku unutar civilnog društva, sastanci pravnog tima...

- *Zagreb, 02. oktobar:* Radni sastanak četiri članice Inicijative za Ženski sud održan je u Zagrebu (Nela Pamuković, Rada Borić, Renata Ćuk i Paula Zore).

- *Zagreb, 09. oktobar:* Redovni sastanak članica Inicijative za Ženski sud u prostorijama Centra za žene žrtve rata-ROSA; na ovom sastanku učestvovalo je 10 članica (Nada Peratović, Nela Pamuković, Paula Zore, Željka Sartori, Đurđica Kolarec, Nikica Hamer Vidmar, Renata Ćuk, Rada Borić, Stela Šimić, Marijana Senjak). Na sastanku su razmenjene informacije o sastancima/javnim prezentacijama sa svedokinjama u Poreču, Osijeku, kao i o prvom regionalnom sastanku sa potencijalnim svedokinjama u septembru (Tivat).

- *Priboj, 22. oktobar:* Radnom sastanku je prisustvovalo 18 aktivistkinja iz Priboja i Beograda. Sastanak je organizovan sa aktivistkinjama novoformirane organizacije Ženski glas, Priboj, a na sastanku se govorilo o sadašnjoj političkoj, socio-ekonomskoj situaciji u Srbiji, o ulozi civilnog društva, i o aktivnostima Žena u crnom, zajedničkim aktivnostima u vezi sa ŽS.

- *Zagreb, 10. decembar:* Radni sastanak o predlogu novog Zakona o zaštiti žrtava silovanja u ratu, izvještaj sa sastanka radne grupe za izradu navedenog zakona (Rada Borić, Željka Sartori, Renata Ćuk, Nela Pamuković, Paula Zore, Marijana Senjak)

3. Redovni radni sastanci ŽuC-a u vezi sa ŽS: U ovom izveštajnom periodu održani su u prostorijama ŽuC-a sastanci svakog četvrtka; na sastancima učestvuju članice koordinatorskog tima ŽuC-a, a ponekad se u rad uključuju i članice Ženskih studija iz Beograda. Na sastancima se razmenjuju informacije, razmišljanja, dileme, analiziraju se rezultati urađenih aktivnosti, definišu se i dogovaraju buduće aktivnosti, itd. Na ovim sastancima učestvuje od pet do 10 članica koordinatorskog tima.

4. Zajedničko promišljanje feminističkog pristupa pravdi u procesu organizovanja Ženskog suda - sastanak voditeljki edukativnih aktivnosti u Srbiji

13. i 14. decembra, Beograd: Sastanak koordinatorki edukativnih aktivnosti za Ženski sud - feministički pristup pravdi. Sastanku je prisustvovalo 15 aktivistkinja iz sledećih gradova iz Srbije: Beograd, Novi Bečej, Kruševac, Kraljevo, Vlasotince, Leskovac, Pirot, Dimitrovgrad, Niš. Sastanak se sastojao od sledećih segmenata: kratak pregled regionalnog procesa Ženski sud - feministički pristup pravdi; plan budućih aktivnosti na regionalnom nivou (za 2014. godinu), Međunarodna iskustva žena - alternativni modeli pravde - Ženska komisija u Kolumbiji, uz projekciju filma o pomenutoj komisiji *Vrt ispunjen ženskim*

nadama, feministički pristup pravdi; zajedničko promišljanje feminističkog pristupa pravdi u procesu organizovanja ŽS (analiza feminističkog kodeksa; feministička politika i perspektiva rada na organizovanju ŽS; značaj feminističke perspektive u procesu ŽS sa stanovišta voditeljica – organizatorke procesa; impakt i lekcije/pouke učesnica radnih grupa, izazovi, problemi, itd. Na sastanku su podneti izveštaji o procesu ŽS u Srbiji - javne prezentacije, projekcije filmova, feministička etika brige - sastanci sa potencijalnim svedokinjama, razgovor o stanju i izazovima na terenu, individualna svedočenja - razgovor o iskustvima na terenu, plan budućih aktivnosti na organizovanju ŽS u Srbiji i na regionalnom nivou (za 2014. godinu).

IV Stvaranje grupa za podršku – ekspertkinje za Ženski sud

22. i 23. novembar, *Sljeme/Zagreb*: Sastanak članica Regionalnog Organizacionog odbora sa ekspertkinjama za ŽS. Sastanku su prisustvovala 24 aktivistkinja i ekspertkinja iz 12 gradova i 6 zemalja. Pored članica OO ŽS, učesnice ekspertskog sastanka su bile: *Sabiha Husić* (Medica, Zenica), *Teufika Ibrahimfendić* (Vive žene, Tuzla), dr *Jasmina Husanović* (Univerzitet u Tuzli, Tuzla), dr *Janja Beč* (sociološkinja, profesorka, Beograd), *Nada Raduški* (demografkinja, Beograd), prof. dr *Rada Iveković* (filozofkinja, *Pariz*), prof. dr *Svetlana Slapšak* (antropološkinja Ljubljana/Beograd), *Jelena Milić* (direktorka Centra za evro-atlantske studije, Beograd), *Gorana Mlinarević* (ekspertica za feministička društveno-pravna istraživanja, Sarajevo), *Marijana Senjak* (psihoterapeutkinja, *Zagreb*), prof. dr *Fuada Stanković* (ekonomistkinja, Novi Sad), *Jagoda Milidrag Šmit* (sindikalna aktivistica, *Zagreb*) i *Nela Porobić* (WILPF, Sarajevo).

Sastanak je trajao dva dana u kojima je realizovan sledeći program:

I Međunarodna iskustva na organizovanju ženskih sudova - projekcije dokumentarnih filmova i diskusija,

- Projekcija filma *Ženski sudovi - međunarodna iskustva* - prikaz svedočenja i ekspertskih analiza sa održanih ženskih sudova u Bangaloreu (Indija), Najrobiju (Kenija) i Kejptaunu (Južnoafrička Republika);
- Projekcija filma *Ženski međunarodni tribunal za ratne zločine* - održan u Tokiju decembra 2000. godine, a bavi se seksualnim ropstvom žena, koje je organizovala japanska vojska u II svetskom ratu,
- *Ženski sud - feminsitički pristup pravdi - iskustva u bivšoj Jugoslaviji, projekcije dokumentarnih filmova i diskusija,*
 - o Projekcija filma *Ženski sud – feministički pristup pravdi* - dokumentarni film o dosadašnjem toku rada na organizovanju Ženskog suda za bivšu Jugoslaviju;
 - o Projekcija filma *Ženski sud – feministički pristup pravdi* - video animacija o dosadašnjem procesu rada na organizovanju ŽS.

II Zajedničko promišljanje oblika nepravdi /nasilja

I sesija - Nasilje na etničkoj osnovi: panelistkinje: dr Janja Beč (sociološkinja, Pančevo), dr Nada Raduški (sociološkinja, Beograd) i prof. dr Jasmina Husanović (kulturološkinja, Tuzla), moderatorka Rada Borić.

II sesija - Militarističko nasilje: Jelena Milić (direktorka Centra za evro-atlantske studije, Beograd) i Staša Zajović, ŽuC, Beograd; moderatorka Rada Borić.

III sesija - Kontinuitet rodno zasnovanog nasilja - panelistkinje: Gorana Mlinarević (ekspertica za feministička društveno-pravna istraživanja, Sarajevo), Marijana Senjak (psihoterapeutkinja, Zagreb), Teufika Ibrahimfendić (psihoterapeutkinja, Tuzla), mr.sci. Sabiha Husić (psihoterapeutkinja, Zenica); moderatorka Nela Pamuković.

IV sesija - Ekonomsko nasilje nad ženama – panelistkinje: prof. dr Fuada Stanković (ekonomistkinja, Novi Sad) i Jagoda Milidrag Šmit (Zagreb); moderatorka Ljupka Kovačević.

V sesija - Opšti politički kontekst – panelistkinje: prof. dr Rada Iveković (filozofkinja, Pariz) i prof. dr Svetlana Slapšak (antropološkinja Ljubljana/Beograd); moderatorka Daša Duhaček.

VI završna sesija: Dogovori, koju su moderirale Rada Borić i Staša Zajović.

Pored ovih zajedničkih sastanaka, u ovom izveštajnom periodu održani su brojni radni sastanci sa pojedinim ekspertkinjama radi stvaranja uzajamne podrške aktivistkinja i ekspertkinja.

V Fokus - diskusione grupe: Crna Gora

Cilj ovih fokus grupa jeste prikupljanje „radnih biografija” žena koje su izgubile posao, uključivanje u proces organizovanja ŽS kao potencijalnih svjedokinje na Ženskom sudu i pružanje psihosocijalne podrške. Grupe su formirane u saradnji sa Unijom slobodnih sindikata Crne Gore u tri (3) grada, uz prisustvo 19 žena:

- *Cetinje, 3.oktobar:* u Skupštini Opštine, prisutno 5 žena;
- *Herceg Novi, 8.oktobar:* u prostorijama Unije slobodnih sindikata Bolnice Meljine, prisutno 7 žena;
- *Bar, 8.oktobar:* u prostorijama Unije slobodnih sindikata, prisutno 7 žena.

VII Feministička etika brige – podrška potencijalnim svedokinjama (Srbija i Crna Gora)

U okviru podrške ženama koje su svedočile na feminističkom diskusionom kružoku o militarističkom/etničkom/ekonomskom/rodnom nasilju, održana su tri (3) sastanka podrške svedokinjama u kojima je učestvovalo 59 osoba (58 žena):

1. Sastanci sa potencijalnim svedokinjama – Srbija i Crna Gora

- *Pirot, 28.oktobar:* Sastanak je održan u prostorijama organizacije *Žene juga*, uz učešće 13 aktivistkinja iz Pirot, Dimitrovgrada i Beograda. Koordinatorke razgovora su bile Marija Perković i Ivana Vitas.
- *Beograd, 6. i 7. decembar:* Sastanak je održan u prostorijama *Žena u crnom*, uz učešće ukupno 31 aktivistkinje, kako iz Mreže *Žena u crnom* Srbije, iz sledećih gradova: Beograd, Zrenjanin, Leskovac, Priboj, Novi Bečej, Mladenovac, Kraljevo, Kruševac, Dimitrovgrad, Bela Reka (Šabac), tako i uz učešće 3 aktivistkinje grupe Udruženje žena iz Zvornika i 10 aktivistkinja iz Đulića. Koordinatorke razgovora bile su Staša Zajović, Marija Perković i Ivana Vitas. Na sastanku (7.12.) odlučeno je da na drugi regionalni sastanak potencijalnih svedokinja ide šest (6) žena iz Srbije, koje su preživele militarističko, etničko, ekonomsko nasilje, kako tokom rata tako i nakon rata.
- *Kotor, 7. decembar:* U ovom sastanku učestvovalo je 15 žena i jedan muškarac. Razmenjene su informacije i odluke sa sastanka sa ekspertkinjama (Zagreb, novembar), kao i o daljim planovima na regionalnom nivou. Odlučeno je da na drugom regionalnom sastanku u Lipiku/Hrvatska učestvuju kao potencijalne svjedokinje 4 žene koje su pretrpele razne vidove nasilja (ekonomsko, etničko, militarističko).
- *Sastanak sa potencijalnim svedokinjama – Skopje, 20, 21. i 22. decembar 2013.* Sastanak je održan u hotel Skopski merak u organizaciji Saveta za rodnu ravnopravnost/SOŽM iz Skopja. Voditeljica sastanka je bila Ljupka Kovačević iz Anime/Kotor. Sastanku je prisustvovalo 20 žena (po dvije žene iz Štipa, Kavadaraca, Struge, Ohrida, Tetova, Kumanova i po 3 iz Velesa i Skopja, i jedna iz Kotora). Cilj sastanaka je bio izbor potencijalnih svedokinja za sastanak u Lipiku/Hrvatska.

2. Individualni razgovori sa potencijalnim svedokinjama – Srbija

Na sastanku potencijalnih svedokinja održanom 12. i 13. septembra, kao i na radnom sastanku koordinatorskog tima Mreže ŽuC-a za ŽS, održanom 14. septembra 2013. dogovoreno je da se uradi *Vodič za razgovor sa potencijalnim svedokinjama* na ŽS. Naime, u toku procesa organizovanju ŽS, ustanovljeno je da mnoge žene još uvek nisu spremne da

svedoče u okviru edukativnih aktivnosti (Javnih prezentacija, projekcije filmova, itd.). U cilju prevazilaženja trauma izazvanih brojnim nepravdama koje su pretrpele žene, a nemogućnosti a o tome govore pred grupom, zaključeno je da je u narednom periodu neophodno podsticati lične kontakte sa potencijalnim svedokinjama.

Tokom septembra i oktobra 2013. godine urađen je *Vodič za razgovor sa potencijalnim svedokinjama na Ženskom sudu*. U izradi ovog Vodiča koristile smo naša iskustva na terenu, kao i iskustva *Ženske komisije za istinu* koju je pokrenula organizacija Ruta pacifica/Mirovna putanja, iz Kolumbije.

Upitnik/vodič za razgovor služi za to da se vodi razgovor, da se prikupe informacije o pretrpljenim nepravdama, ali isto toliko je usmeren na građenje poverenja sa svedokinjama. Tokom novembra i decembra 2013. godine urađeno je malo - pilot istraživanje i prikupljeno je pet (**5**) individualnih svedočenja u Beogradu (1), jugoistočna Srbija (3) i Bela Reka (zapadna Srbija). Svedočenja žena pokazuju da su istovremeno pretrpele i trpe različite vidove nasilja, a pre svega militarističko, ekonomsko, seksualno, etničko nasilje. Budući da je ovaj, za sada skroman uzorak, bio izuzetno važan, dogovoreno je da se nastavi sa radom na individualnim svedočenjima.

3. Individualni terapeutski rad sa potencijalnim svedokinjama – Hrvatska

Centar za Ženske studije, Centar za žene žrtve rata i Građanska akcija Poreč, uz podršku terapeutkinje Marijane Senjak, organizuju individualna savetovanja, kako sa ženama koje su kao svedokinje do sada učestvovala u procesu ŽS, tako i sa novim potencijalnim svedokinjama.

VIII Umetničko aktivistički angažman

Razvijanje i jačanje feminističke etike odgovornosti, kao i nenasilnog otpora svim vidovima diskriminacije i eksploatacije. Navodimo ulične akcije koje su vezane za pitanja pokrenuta tokom procesa organizovanja ŽS.

1. Ulične akcije:

- *Tome kažemo ne, 09. novembar* – Međunarodni dan borbe protiv fašizma i antisemitizma. Na performansu u Kotoru učestvovalo 9 osoba.
- *Vukovar, 18. novembar* – *Nikada nećemo zaboraviti zločine u Vukovaru*, na Trgu Republike u Beogradu, povodom godišnjice zločina u Vukovaru, 1991. godine. U ovoj mirovnoj akciji učestvovalo je oko **30** aktivistkinja i aktivista.

- *Stop femicidu, 06. decembar – Dan borbe protiv femicida*, na Trgu Republike u Beogradu, povodom Dana borbe protiv femicida. Na protestu je učestvovalo preko **60** aktivistkinja, kako iz Mreže Žena u crnom Srbije, tako i desetak žena iz zajednice žrtava iz Bosne i Hercegovine (Đulići i Zvornik), i dvadesetak aktivistkinja Ženske romske mreže Banata.

2. Posećivanje mesta zločina počinjenih u naše ime

- *Topčider, 05. oktobar: Nikada nećemo zaboraviti zločin u Topčideru*; dvadesetak aktivistkinja Mreže Žena u crnom Srbije prisustvovalo je komemoraciji ispred kasarne Karaš, na Topčideru, u Beogradu, povodom godišnjice zločina – ubistva gardista Dragana Jakovljevića i Dražena Milovanovića (2004. godine). Istog dana, 15 aktivistkinja Mreže ŽuC-a, kao i dve aktivistkinje Udruženja žena Srebrenice učestvovalo je u selu Bela Reka na pomenu ubijenom Draganu Jakovljeviću.
- *Lovas, 18. oktobar: Nikada nećemo zaboraviti zločine u Lovasu*; 8 aktivistkinja Žena u crnom prisustvovalo je komemoraciji na tri mesta u selu, u kome je tokom srpske agresije na Hrvatsku, ubijeno 70 hrvatskih civila.
- *Sjeverin, 22. oktobar: Nikada nećemo zaboraviti zločine u Sjeverinu*; Prisustvovalo je 8 aktivistkinja Žena u crnom komemoraciji na mostu u mestu Mioče, ispred kafane Amfora, gde se desila otmica 17 putnika bošnjačkih imena, iz autobusa na liniji Priboj – Rudo, 1992. godine.
- *Tuzla, 11. novembar: Tražimo naše nestale*. Osam (8) aktivistkinja Mreže Žena u crnom Srbije učestvovalo je u mirovnom maršu zajedno sa organizatorkama - Udruženje građana Žene Srebrenice iz Tuzle.
- *Vukovar, 18. novembar: Nikada nećemo zaboraviti zločine u Vukovaru*. Prisustvovalo je 8 aktivistkinja Žena u crnom komemoraciji na tri mesta u gradu, a povodom obeležavanja godišnjice zločina počinjenih u Vukovaru, 1991. godine.

3. Angažovana umetnost u suočavanju s prošlošću

DAH Teatar je u saradnji sa Ženama u crnom organizovao *Regionalni susret žena* iz Srbije i regiona. Na ovom susretu učestvovala su aktivistkinje Mreže Žena u crnom Srbije i Crne Gore, potencijalne svedokinje za ŽS iz Srbije, članice udruženja žrtava/preživelih, nestalih iz Bosne i Hercegovine (Zvornik, Đulići, Tuzla), izbeglih, raseljenih i nestalih sa Kosova, članice umetničkih kolektiva sa Kosova, Srbije, Poljske, Švedske. Tokom tri dana družile su se, zajedno šetale Beogradom, zajedno delile osećanja, misli, smeh, suze i pravile zajedničke planove oko 50 žena.

Prvog dana, na susretu u DAH Teatru, žene su svedočile o preživljenom bolu, o svom umetničkom, aktivističkom angažmanu, kao i o otporu. Istog dana održane su projekcije dokumentarnih filmova o iskustvima ženskih grupa i mreža u vezi sa nasiljem nad ženama, borbom žena za mir i pravdu, feminističkim pristupom pravdi:

Filmovi albanskih rediteljki sa Kosova: Povratak (21 minut), autorke sa Kosova Bljerte Zećiri (Blerta Zeqiri), i *Shkurta/Škurta* (20 minuta) autorke Arzane Kraja. Oba filma su osvojila veliki broj međunarodnih nagrada, a nakon filmova prisutne žene su izrazile divljenje prema hrabrosti rediteljki da se uhvate u koštac ne samo sa ratnim stradanjima nego i sa patrijarhalnim mentalitetom zajednice na Kosovu.

U nastavku su prikazani sledeći filmovi:

Argentinski film „*Zajednički snovi*“ (21 minut); ovaj dokumentarni film napravljen je povodom trideset godina rada čuvene ženske organizacije za mir i pravdu u Argentini - Majke s Majskog trga. Film prikazuje razloge osnivanja ove organizacije: traganje za nestalim sinovima i ćerkama tokom vojne diktature u Argentini (1976 – 1983.), borbu za kažnjivost zločina, ali i ogromne napore koje su Majke s Majskog trga postigle na polju edukacije, socijalne pravde i ljudskih prava.

„*Žene koje ne zaboravljamo*“ (4 minuta); film prikazuje scensku akciju (Žene u crnom, Sevilja/Španija), aktivistkinja koje obelodanjuju zločine nad ženama žrtvama terora tokom diktature Franka u Španiji; film je priznanje buntovnim ženama i kontinuitetu ženske borbe za istorijsko pamćenje.

„*Ostavili su trag u nama – Nikada nećemo zaboraviti genocid u Srebrenici*“ (11 minuta); film o scenskoj akciji u Beogradu 10. jula 2013. koju je ŽuC organizovao u saradnji sa DAH Teatrom, Art Klinikom i Grupom Škart.

Pozorišna predstava *Prisustvo odsustva*, 05. decembar, Beograd. Predstava „Prisustvo odsustva“ DAH Teatra se bavi temama: Kako napraviti mesto sećanja? Šta je to što može da zabeleži odsustvo? Kako ne ponavljati užas koji se dogodio, već napraviti nešto što omogućava životu da se odvija dalje, na zdravijem nivou.

U predstavi su korišćene autentične ispovesti Samre Alić, Olgice Božanić, Eme Čekić, Cice Janković, Dragice Majstorović, Slavice Marinković, Beške Avdić, Ismete Dardagan, Fadile Grahić, Hahife Hasanović, Enise Hasanović, Mirsade Lupić, Mevludina Lupića, Šife Musić, Ajke Selimović, Mevle Selimović, Suvade Selimović i Zarfe Suljić.

Korišćeni su odlomci iz tekstova: „Krug ljubavi nasuprot smrti: Svedočenja Majki s Majskog trga” Matilda Melibovski; „Sećam se Julije: Glasovi nestalih” Erik Stener Karlson; „Jedna bezbrojna smrt” Nora Strejilević; „Umetnost kazivanja istine – pripovedanje o autoritarnom režimu” uredili: Ksenija Bilbija, Džo Elen Fer, Sintia E.

Milton, Li A. Pejn; „Na vrhuncu beznađa“ Emil Sioran; „Funes, onaj koji pamti“ H.L. Borhes; „Nemeza“ Ričard Muler; „Mudrost zemlje“ Ana Voigt i Nevil Druri i originalni tekstovi umetnica/ka iz DAH Teatra.

IX Video aktivizam

Podrazumeva realizaciju video materijala u vezi sa feminističkim pristupom pravdi; obuhvata i prevod i titlovanje dokumentarnih filmova o iskustvima nenasilnih pokreta protiv nekažnjivosti zločina, neoliberalne ekonomske globalizacije, itd. Grupu za video aktivizam ŽuC-a koordiniraju Marija Vidić i Goran Lazin, u saradnji sa Marijom Arandelović, Zinaidom Marjanović, kao i drugim aktivistkinjama i aktivistima ŽuC-a.

U ovom izveštajnom periodu grupa je realizovala sledeće video zapise:

- *Kampanja – Proglasite!* (4.39 minuta); film prikazuje otvaranje izložbe „Lavirint“ i protestno stajanje podsećanja vlastima da Žene u crnom i dalje zahtevaju da se 11. jul proglaši danom sećanja na genocid u Srebrenici.
- *Posete mestima zločina - Lovas* (2.30 minuta); film prikazuje posetu Žena u crnom komemoraciji u Lovasu.
- *Vrt ispunjen ženskim nadama* (32 minuta), u produkciji Ruta pacifica, 2013. Prevod i titl je uradila grupa za video aktivizam ŽuC-a. Film govori o iskustvu *Ženske komisije za istinu i istorijsko pamćenje* u Kolumbiji, koju je pokrenula mreža *Ruta pacifica/Ženska mirovna putanja*. U ovom filmu su prikazana iskustva u radu *Ženske komisije*, svedočenja žena iz cele Kolumbije, ženskoj solidarnosti u borbi za pravdu, doprinos žena žrtava nasilja feminističkom konceptu pravde.
- *Žene koje ne zaboravljamo* (4 minuta); film prikazuje scensku akciju (*Žene u crnom*, Sevilja/Španija), aktivistkinja koje obelodanjuju zločine nad ženama žrtvama terora tokom diktature Franka u Španiji; film je priznanje buntovnim ženama i kontinuitetu ženske borbe za istorijsko pamćenje.
- *Nikada nećemo zaboraviti zločine u Vukovaru* (3.35 minuta); film prikazuje stajanje i performans koje su Žene u crnom organizovale povodom 22 godine od zločina u Vukovaru.
- *Stop femicidu* (6.35 minuta); film prikazuje stajanje i performans koje su Žene u crnom organizovale povodom 6. decembra – Dana borbe protiv femicida.

X Izdavačka delatnost

Cilj je produblivanja znanja potrebnih za proces organizovanja ŽS – feministički pristup pravdi: transkripti, priručnici, brošure, itd.

U ovom izveštajnom period od izdavačkih jedinica, Žene u crnom su priredile za štampu sledeće materijale, koji su, usled nedostatka sredstava, fotokopirani u ograničenom broju primeraka:

- *Transkript sa sastanka Podrška potencijalnim svedokinjama za ŽS u Tivtu, 29 str.*
- *Transkript sa sastanka sa ekspertkinjama za ŽS u Zagrebu, 27 str.*
- *Brošura Etničko nasilje nad ženama – proces organizovanja ŽS (za Sastanak ekspertkinja), 85 str.*
- *Brošura Militarističko nasilje nad ženama – proces organizovanja ŽS (za Sastanak ekspertkinja), 118 str.*
- *Brošura Feministička etika brige: podrška potencijalnim svedokinjama (izveštaj s terena 2013.), 60 str.*

Izveštaj priredile/i: Staša Zajović i Miloš Urošević